

KNIŽNICE PRACUJÍCÍHO ČLOVĚKA

Svazek číslo 11

77-D-293

FRANZ MEHRING

Z POČÁTKŮ SOCIALISMU

1948

DĚLNICKÉ NAKLADATELSTVÍ V PRAZE

ČERVENCOVÁ REVOLUCE A »REFORM BILL«

Hospodářský obrat ve světě ve století šestnáctém, třicetiletá válka ve století sedmnáctém a nekonečná řada válek v osmnáctém století uvrhly Německo v hluboký úpadek. Až do začátku devatenáctého století stála tu svatá říše římská národa německého jako rozedraný hadroš mezi kulturními národy evropskými. Vládnoucí třídy byly až do morku zchátralé, třídy ovládané neměly sílu, aby rozbily jeho tlačící je do prachu. Dokázat to, co dokázala měšťácká třída v Anglii ve své revoluci v sedmnáctém století a měšťácká třída ve Francii ve své revoluci v osmnáctém století, to nebylo dopřáno německému šosáctvu. Jeho nejlepší hlavy si stvořily v literatuře a filosofii ideální obraz měšťáckého světa, teprve však železné koště cizáckého dobyvatele začalo vymetat s německé půdy feudální hnilobu.

Francouzská revoluce si ukula ve vojenské diktatuře Napoleonově zbraň, kterou si zajistila sociální výsledky. Ať v boji s Anglií o vládu nad světovými trhy, ať v boji s Ruskem, Rakouskem a Pruskem o rozbití feudalismu. Její ohromné úspěchy jako by ji chtěly strhnout daleko za původní cíl, ale hospodářská rovnováha se po každé obnovila železnou silou. Sen o francouzské nadvládě nad světem se roztránil jak o mohutnější sílu anglického průmyslu, tak o svěží ještě feudalismus východní Evropy. Řídící se svým třídním instinktem, vystríživělo francouzské měšťáctvo velmi záhy ze svého opojení, které je na chvílku omámilo. Pospíšilo si rozbít dokonce tu zbraň, která přišla na bláhový nápad tvářit se samovládně. Napoleon ztroskotal spíše na své zradě než na anglickém zlatě a ruském sněhu.

Ale vzápětí přišlo o ovoce své zrady. Spojivší se Ev-

ropa zvítězila pod vedením anglických toryů a ruského cara u Lipska a u Waterloo. A tak obnovil r. 1814 car Alexandr a r. 1815 vévoda Wellington opět staré bourbonské království. Feudalismus se ještě jednou pokusil zařídit se po domácku na našem zemědělu. V Anglii se od obilních zákonů z r. 1815 aristokratický pozemkový majetek otevřeně potýkal s průmyslovým kapitálem, ve Francii se tajil týž protiklad ve sporu mezi pozemkovým vlastníkem feudální společnosti a parcelovým sedlákem měšťácké společnosti. Politicky to byl boj vlád a jejich přívěsků, junkerů a páterů, s lidovými masami vedenými měšťáctvem. Jenže praporek Svaté aliance, kolem něhož se seskupily despotismus a feudalismus, se rozplynul jako beztvář mlžina před velmi hmatatelnými a stále rostoucími silami, které stály za měšťáctvem. V Anglii nastal obrovský rozkvět velkého průmyslu vyrostlého od poslední třetiny osmnáctého století; křesem roku 1815 a zejména r. 1825 vstoupil tento průmysl v periodický oběh svého moderního života. Ve Francii se umožnila starobourbonská restaurace na beznadějném pokusu rozbít moderní měšťáckou společnost, kterou Velká revoluce zbavila pout a císařství upevnilo; spíše neustále podněcovala, jako zastřená cizovláda, nacionální nerv francouzského lidu ke vzpouře. V červencové revoluci r. 1830 dobylo francouzské měšťáctvo politické moci a zanedlouho, roku 1832, se podařilo anglické střední třídě reform-billem totéž. A v obou zemích měšťáctvo ze všeho nejdříve osídilo proletariát, který byl až dotud jeho spojencem, o jeho podíl na společném vítězství.

Tak byla moderní dělnické třídě otevřena dráha k světodějnému boji. V odporu proti společným utiskovatelům, proti zaostalým třídám, které své nároky na politickou vládu odvozovaly z přežitých výrobních způsobů, bylo měšťáctvo spojeno s proletariátem společnými zájmy. Ale jako vyspělo v tomto boji měšťáctvo, vyvinul se i proletariát. Měšťáctvo musí plodit proletariát, neboť jedině v tomto svém protikladu samo vzniká a trvá. Nemůže růsti, aniž roste zároveň i proletariát,

a vždy jen nakrátko jest mu dovoleno nerušené poručnictví nad svým dítětem. Ještě nikdy nesměla měšťácká třída vyrazit halasný vítězný pokřik, aby jí hned neodpověděla zastřená ozvěna z pracující třídy. Od Tomáše Münzera až po Graccha Babeufa hýbal se v mateřském lůně měšťácké revoluce po každé klíčící proletariát. Jenže dokud mu byla odepřena samostatná existence, pohyboval se jen jakoby ve snu, bojoval jen fantastickými zbraněmi a dožíval se krutých zklamání. Teprve rozhodující porážka společných odpůrců mohla rozvázt poslední pouto mezi měšťáctvem a proletariátem. Jakmile se kolem roku 1830 dostalo západoevropské měšťáctvo k moci, vyvíjel se západoevropský proletariát nezadržitelně jako politická oposice.

Tento třídní boj vyplynul z hospodářských podmínek života kapitalistické společnosti. Utlačovaná třída se bouřila proti třídě utlačující; proletariát bojoval s měšťáctvem jako měšťáctvo bojovalo s feudalismem. Mezi revolucí měšťáckou a proletářskou byl nicméně podstatný rozdíl. Když měšťácký výrobní způsob předstihl feudální, postavil se mu již záhy se zbraněmi nejskvělejšími. Jaké množství nádherných postav vytvořila již středověká komuna, Cola di Rienzi v Římě, Etienna Marcela v Paříži, Jacoba van Artevelde v Gentu! Jak závratnou dráhu otevřely velké objevy a vynálezy šestnáctého století měšťácké ctižádosti! Jakým nesmrtelným smíchem zaháněli Boccaciové a Rabelaisové až k Lessingům a Voltairům feudální stíny a prázdná schemata! Zato, když měšťáctvo dospělo ve velkém průmyslu samého vrcholku svého vývoje, vypěstovalo si proletariát velmi početný, ale právě proto ho uvrhlo tím hlouběji do propasti bídy, o jaké slýcháno v dějinách světa nebylo. Čím vyhraněnější byl třídní rozdíl mezi měšťáctvem a proletariátem, tím beznadějnější se zdál boj mezi těmito utlačovateli a těmito utlačovanými.

Měšťáctví myslitelé poznali brzy, že hospodářský vývoj, který vykupuje každé rozmnožení společenského bohatství stále větší bídou mas, nezbytně přivodí zánik celé lidské kultury. Ale čím jasněji se jim jevily účinky

kapitalistického výrobního způsobu, tím vzdálenější se jim stávala myšlenka, že se tento dějinný proces může někdy sám od sebe obrátit. Záchrana, obrat byl nutný, ale nemohl vzejít z trpících mas, které byly tím slabší, čím více vzrůstaly. Majetné třídy samy musí pochopit, že touto cestou to nepůjde; musí být přesvědčovány, že to sociální zlo je nesnesitelné. Bylo nutné obrátit se k jejich srdci a rozumu; postavit měšťáckou společnost na nový základ neb aspoň zachovat její světlé stránky a stinné odstranit; bylo nutné dokázat pokusy v malém měřítku, že je možná nová společnost ve velkém měřítku; a zvláště šlo o to, odstranit příčinu všeho toho zla, ostrý a každým dnem ostřejší protiklad tříd. S tohoto nadtřídního stanoviska se zdál třídní boj proletariátu jako něco vedlejšího, nebo dokonce škodlivého. Co mohlo na něm záležet, vždyť přece nemohl k ničemu vést; a byl škodlivý, ježto rozhořčoval majetné třídy a jen přirostoval třídní protiklady, ač měly být odstraněny.

Tak vznikl rozpor mezi třídním bojem a socialismem a nebyl vyrovnán v Anglii ani ve Francii.

ZÁPADOEVROPSKÝ SOCIALISMUS

Časově socialismus předcházela třídní boj proletariátu. Než mohlo měšťáctvo strhnout politickou vládu na sebe, musilo dosáhnout vysokého stupně vývoje, a než mohlo takového stupně dosáhnout, musilo vytvořit velké masy nemajetných námezdníků, musilo připravit o majetek celé vrstvy obyvatelstva. Již na počátku devatenáctého století viděli osvícení mužové, činní v kapitalistickém velkopodnikání, chmurnou stránku tohoto podnikání a navrhovali plány nové společnosti. Tak Saint-Simon a Fourier ve Francii a Owen v Anglii.

1. Velcí utopisté a jejich školy.

Měli společný nepřátelský poměr k francouzské revoluci a vůbec k jakékoli politické akci pracujících tříd. Lze to vysvětlit křiklavým rozporem mezi poměry vytvořenými francouzskou revolucí a měšťáckými ideály, které v ní byly hlášány, ideály míru, spravedlnosti a rovnosti. Tyto ideály chtěli tedy utopisté uskutečnit v plné ryzosti, chtěli zlepšit postavení všech členů společnosti, především ovšem postavení nejchudší a nejpočetnější třídy, proletariátu. To však znamenalo pustit se jinými cestami než jakými šla revoluce. Navrhnout plán nové společnosti a přesvědčtí vládnoucí třídy, že je nezbytné, že tuto společnost zřídit musí uvažující rozum. Dokud nebylo možno rozpoznat v proletariátu, teprve vznikajícím, dějinnou hybnou sílu, zbývala utopistům k jejich cílům jen tato cesta. Saint-Simon se dovolával království, Fourier doufal každý den, že ho navštíví milionář a dá mu peníze na uskutečnění jeho uto-

pie. Owen se omezil na pokojnou propagandu, vzdálenou jakékoliv politické činnosti.

Je pochopitelné, že ten všeobecný rozum se projevil u každého utopisty jako jeho rozum osobitý. Saint-Simon byl povaha fantastická, vyzkoumal život své doby v jeho výšinách i hlubinách, universální duch stojící jak nad francouzským osvícenstvím, tak nad francouzskou romantikou. V opak osvicenců rozuměl vnitřní spojitosti dějin, dějinnému oprávnění středověku, hybné síle náboženství; v opak romantiků zavrhoval návrat k poměrům panství feudálního a klerikálního. Tento grandseigneur staré Francie hlásal, že vláda nepatří již církvi a vojsku, ale průmyslu a vědě, a jako výtečný inženýr, předbojovník měšťáctva dobývajícího světa, neměl klamně představy o jeho dějinné pomíječnosti.

Jeho základní myšlenkou životní bylo, aby každému jednotlivci byl zajištěn nejsvobodnější vývoj jeho schopností. Dosud byl člověk vykořisťován člověkem jako otrok, jako poddaný, jako námezdník. Ale nyní nadešla doba, kdy musí být vykořisťována jen příroda, naše zeměkoule, a to sjednocením, sdružením všech, neboť všichni lidé mají pracovat. A jako průmysl již nesmí záležet ve vykořisťování lidí, nýbrž jen a jen ve využívání přírody lidmi, nesmí ani vláda nadále spravovat lidi, ale věci. Nové křesťanství, toť mravní a tělesné povznesení proletariátu, toť blaženost všech lidí již na tomto světě: jest jednotou těla i ducha, jež staré křesťanství oddělilo. Ke geniálním tuchám Saint-Simonovým byla ještě přimísena drsná zemitost měšťáckých, ba i hierarchických představ, ale símě jím zaseté oplodnilo pozdější socialismus v nejrůznějších oborech, a znovu a znovu pronikaly z nitra jeho zápasícího myšlenkového světa prorocké pohledy, jako svit hvězd z honících se mraků.

Ve vyšším stupni než Saint-Simon byl kritikem měšťácké společnosti Fourier. Jako příručí ve velkoobchodu viděl, že při všech politických převratech získává jen kapitál. Viděl, jak jen obchod má čistý zisk z konfiskací statků, z hospodářství s assignáty, z kontinentální uzá-

věry, z dodávek zbraní, oděvů i potravin pro francouzská vojska, zkrátka z každého opatření revolučních držitelů moci a jejich dědice Napoleona. Nejostřejšími šípky mířil na tu hydry obchodu, na tu obchodní feudalitu. Ale vycházel také jen z myšlenkových předpokladů Velké revoluce. Opíral se o francouzský materialismus, neboť prolašoval všechny lidské náklonnosti a pudy za dobré a na jejich rozumném ukojení chtěl zbudovat svou novou společnost.

Tato společnost byla hříčkou jeho fantazie, a proto je pralehounké posmívat se jejím bizarním jednotlivostem. Přesto není o nic méně průkopnické to, co vykonal Fourier svou kritikou moderní civilisace. Odhalil s pronikavým bystrozrakem rozpory, které tato civilisace neustále tvoří, ale nikdy nepřekonává, první ukázal, že ta bída v ní vzniká z přebytku. Řekl, že každou obyčejnou neřest barbarství činí složitou, dvojsmyslnou, dvojakou, pokryteckou. Kousavým posměchem zasypal měšťácké manželství a pronesl tato hluboká slova: »Stupeň emancipace ženy je přirozenou mírou emancipace obecné.« Jeho kritika byla veskrze produktivní; co vyloužil o odstranění protikladu mezi městem a venkovem, o splynutí národů, o tom, že práce nemá být hospodářskou nutností, nýbrž sloužit k zdokonalování lidské podstaty, o nesmírném pokroku lidstva, které se sdružilo a stalo společenským, to všechno má význam trvalý.

Přes všechnu svou fantastičnost byli Saint-Simon i Fourier revolučními mysliteli. Až jejich přívrženci a nástupci se stali reakcionáři. Pocházeli téměř vesměs z majetných tříd, zvláště Saint-Simon měl po své smrti roku 1825 velmi četné stoupence, a ti vystoupili po červencové revoluci na veřejné jeviště velmi hlučně. Ale právě na zkušebním kamenu praktické revoluce saint-simonismus ztroskotál. Bazard, který vedl politické tajné spolky proti bourbonské revoluci, chtěl rozšiřovat mistrovo učení politickou propagandou, a tím přinutit státní správu, aby je uznala, v opak Infantina, který organizoval saint-simonskou školu ve smyslu hierarchicko-náboženském a hlásal vzkříšení těla ve smyslu hrubě

smyslném. Infantin, potomek finančnícké rodiny a sám činný v bankovním závodě, byl částečně prorokem. Ale jsa zároveň bezohledný počtář a fantastický snilek a přes tuto směsici prvků odporujících si navzájem osobnost okouzující, která přivábila do svého okruhu i samého Heinricha Heineho, zvítězil nad Bazardem, a toho jeho kruté rozčarování stálo život.

Tehdy se začaly energičtější živly vzdalovat saint-simonské školy, mezi nimi byl Buchez, starý druh Bazardův. Ten dal náboženské stránce saint-simonismu praktický ráz. Chtěl přikázání křesťanské morálky uskutečnit na sociálním poli pokojným prostředkem sdružování: dělníci měli zakládat výrobní družstva, ne ovšem proto, aby se jednotliví dělníci stávali podnikateli, nýbrž aby dělnická třída byla vysvobozena z námezdného poměru. Buchez počítal se solidaritou proletariátu. Doufal, že přiměje první úspěšná družstva, aby jistou část čistého výtěžku uložila jako nedílný kapitál, který by jako nezczitelný majetek třídy postupně sdružoval dělníky všech odvětví. V tomto návrhu se projevovala úplná neznalost vnitřní podstaty kapitalistické společnosti, zato však byl mocnou propagandou myšlenky sdružování mezi francouzskou dělnickou třídou.

Zvlášť rychle strhl saint-simonismus do neslavného konce Infantin. V týchž červencových dnech roku 1830, kdy byla svedena první pouliční bitva s novým královským měšťáctva, uchýlila se snilkovská obec saint-simonistů do venkovské samoty. Malé soudní stíhání, jaké zpravidla nezkriví ani vlásek samorostlému třídnímu hnutí, saint-simonismus rozbilo. Někteří jeho stoupenci přešli k Fourierovi, ale velká masa vystřízlivěvších vyznavačů se stala, jako Miguelové našich dnů, neostýchavými předbojovníky mamonismu. Bursovní podvody za druhého císařství se dály v nejhrubších výstřelcích pod vlajkou saint-simonismu; někdejší mučedníci nenosili už kříž, leda kříž čestné legie, jak se posmíval Heine.

Fourier zemřel roku 1837 v trpké bídě jako Saint-Simon. Často ho vídal Heine kráčet v šedém, odřeném

kabátu kolem sloupů Palais Royal, s kapsami zatíženými; z jedné trčela láhev, z druhé šiška chleba. Ve Victoru Considerantovi měl chytrého a statečného stoupence. A fourierismus živořil životem stísněnějším, méně hlučným, zato však tužším než saint-simonismus. Leč také on nakonec zanikl beze stopy, zčásti pro drobné a ovšem nezdařené pokusy uskutečnit utopii mistrovu, zčásti, poněvadž se stavěl proti proletářskému třídnímu boji.

Owen se lišil od francouzských utopistů tím, že se po mnohé stránce zdál omezenější, ve skutečnosti však stál na vyšším stanovisku hospodářského poznání. Ve Francii byl velký průmysl ještě skoro neznám v době, kdy v Anglii již revolucioval celý základ měšťácké společnosti. Teprve však velký průmysl dovršil protiklad mezi měšťáctvem a proletariátem, rozpor mezi výrobními silami a výrobními poměry kapitalistické společnosti, ale také jako první vytvořil prostředky k překonání těchto protikladů a rozporů. Ve svých praktických pokusech vycházel Owen z téže tovární soustavy, z níž vyšla sociální revoluce. I tam, kde se shoduje s Fourierem, jako na př. v požadavku, aby pustošivé následky dělby práce, zakrňování dělníka a pracovní činnosti byly odstraněny krátkou pracovní dobou, při níž by se práce stídala, má vyšší rozhled, propůjčený mu větší vyspělostí anglického vývoje. To, čeho Fourier chtěl dosáhnout ve svých utopistických falansterách, viděl Owen klíčit z herodesovského lupu dětí, s nímž velký průmysl začal: budoucí výchovu, v níž budou všechny děti jistého věku zároveň produktivně pracovat, učit se i věnovat se tělocviku, a to nejen proto, aby se zvýšila společenská výroba, nýbrž jako jediný způsob, jak vypeřstovat lidi všestranně způsobilé k výrobě.

Jako Fourier, navazoval i Owen zásadně na francouzský materialismus osmnáctého století. Chápal člověka jako produkt jeho přirozených vloh a poměrů, v nichž žije, a průmyslová revoluce anglická mu poskytla vítanou příležitost, aby své oblíbené tvrzení posílil. Řídil od r. 1800 do r. 1829 velkou přádelnu bavlny v New

Lanarku. Vytvořil vzornou kolonii z jejich 2500 dělníků, zdegenerovaných nízkými mzdami, předlouhou pracovní dobou, nezměrným vykořisťováním žen a dětí a hrozně zadlužených u místních kramářů a úplně zpustlých pitím, pohlavními výstřednostmi, hrubostí a nevědomostí. Dokázal to desetihodinovým pracovním dnem, pečlivou výchovou dorůstajícího pokolení a vůbec poměry lidsky důstojnými, které vytvořil pro dělníky. Jeho velkolepé úspěchy vyvolaly pozornost celé Evropy a korunované hlavy těžily ze záře, která obklopovala tohoto ušlechtilého přítele lidí. Císař všech Rusů se prohlásil za jeho ochránce, ba i ospalý král pruský, který nečinně přihlížel k vraždění dětí v rýnském průmyslu, mu poslal zlatou medaili a lichotivý vlastnoruční dopis. Již Gentz, nejmazanější pisáček v žoldu Svaté aliance, odhadl hodnotu takových holdů docela správně, když cynicky poznamenal: Vůbec nechceme, aby se masám vedlo dobře a byly svobodné. Jak bychom je pak ovládali?

Věnce na Owenově hlavě uvadly opravdu velmi rychle, když setrval na cestě jednou nastoupené. To, co dokázal v New Lanarku, ho neuspokojovalo. Dělníci zůstávali jeho »otroky«, zůstávali daleko pozadu za tím stavem, který mu tanul na mysli jako konečný cíl lidského vývoje. A přece vyrábělo těchto 2500 dělníků pro společnost právě tolik skutečného bohatství, kolik sotva půl století předtím vyrobilo 600.000 lidí. Owen si položil otázku: co se stane s rozdílem mezi tím, co spotřebovalo 2500 lidí a tím, co by bylo muselo spotřebovat 600.000 osob? Pádnou odpověď na to dávalo těch více než šest milionů marek čistého zisku, který připadal majitelům New Lanarku kromě 5% zúročení vloženého kapitálu. Z toho dospěl Owen k socialismu. Mohutné výrobní síly velkého průmyslu, které pomáhaly k obohacení jednotlivých osob a k porobení mas, chápal jako páky nové společnosti, v níž měly pracovat jako společný majetek všech jen pro společný prospěch všech. Tři velké překážky této společnosti spatřoval Owen v »Trojici zla«: v pozitivním náboženství, v osobním

vlastnictví a v nerozlučitelném manželství. Dobře věděl, že v boji proti nim dává v sázku všechno, a opravdu ztratil vše. Oficiální společnost ho dala do klatby, tisk o něm mlčel, nebo vyškikoval, jako činil vedoucí list anglického měšťáctva, do světa o jeho »hrozných ohavnostech«, o jeho »bestiálnostech«, o jeho »pekelných odpornostech«; jeho jmění padlo na pokusy založit první počátky socialistické společnosti, ukázat v malém, že je možná. Tyto pokusy musily na půdě kapitalistické společnosti ztroskotat, ale přesto byla v nich patrna obratná ruka a velký rozhled jejich původce. Navrhl se zevrubnou znalostí věci plán svých domovin do všech technických podrobností, a jeho bazáry práce, ústavy ke směně výrobků prostřednictvím pracovních papírových peněz, jejichž jednotkou byla jedna pracovní hodina, předpokládaly přímou sespolečenštěnou práci, tedy úplné odstranění způsobu výroby, na němž spočívá kapitalistická společnost.

Jako v praxi činil Owen své socialistické závěry ze zkušeností ve velkém průmyslu, tak zase v teorii činil závěry z klasických představitelů politické ekonomie, kteří zkoumali podstatu kapitalistické společnosti ještě s vědeckou nezaujatostí. Bohatství takové společnosti záleží ve zboží, a směnná hodnota zboží byla záhadou, na jejímž rozluštění pracovali angličtí a francouzští ekonomové od konce sedmáctého století. Na konec se povedlo Ricardovi určit cenu zboží z pracovní doby a dokázat ve svém hlavním díle, že tento zákon ovládá také měšťácké výrobní poměry, které mu zdánlivě úplně odporují. Krom toho však konstatoval, že výsledek celé společenské práce se rozděluje mezi trojí třídu: majitele půdy (renta), kapitalisty (zisk) a dělníky (mzda). Jenže tím vznikl hluboký rozpor. Je-li směnná hodnota výrobku rovna pracovní době v něm obsažené, měla by se směnná hodnota jednoho pracovního dne rovnat jeho pracovnímu výsledku, jinými slovy: mzda za práci by se musila rovnat výsledku práce. Jenže mzda dělníků se omezuje na to, co zůstalo z výsledku společenské práce po odražení renty a zisku, a výrobci

všech hodnot žijí ve velkopřmyslové výrobě v žalostnějších poměrech, než jaké byly pracovním vrstvám souzeny dříve. Má-li se jim dopomoci k právu, pak se jim má dát plná hodnota výsledku jejich práce.

Právě toho chtěl dosíci Owen svými papírovými pracovními penězi. Je-li pracovní doba mírou hodnot, k čemu je vnější míra, peníze? Tím, že všechny ostatní druhy zboží oceňovaly svou hodnotu podle hodnoty tohoto zboží, stala se směnná hodnota cenou a bylo umožněno štěpit výsledek práce v rentu, zisk a mzdu. Jenže Owen poznal až tuze jasně vnitřní mechanismus kapitalistického způsobu výroby, aby si namlouval, že může svými pracovními poukázkami peníze nějak odšvindlovat a ponechat pouhou výrobu zboží. Má-li přestat renta a zisk, musí být individuální vlastnictví výrobních prostředků nahrazeno vlastnictvím společným. Přechodem k tomuto konečnému cíli měly být Owenovy bazáry práce. Byla to utopie, protože existující společnost nelze převrátit drobnými pokusy, které jí mají usvědčit z vnitřní nerozumnosti. Zato neupadl Owen do nesrovnatelně většího nerozumu, totiž, aby chtěl vytáhnout kapitalistickou společnost z bahna za její vlastní cop.

Je zřejmé, že Owen se dělnické třídě nezbytně přiblížil mnohem více než francouzští utopisté. Nepracoval pro ni jen v New Lanarku, ale také mezi ní žil, i potom, když ustoupil ziskuchtivosti svých spolumajitelů, celý lidský věk až do své smrti r. 1858. Pokud anglické tovární zákonodárství a anglické družstevnictví děkují za svůj vznik průkopnické síle jednotlivce, pak je Owen jejich otcem. Agitoval mezi proletariátem i pro své socialistické teorie a již tenkrát zakusil všechny svízele, které se potom staly denním chlebem předbojovníkům proletářských zájmů: od vyhánění ze sálu až k osobnímu ohrožování na těle a životě. Boje dělnické třídy o politickou moc, který nabyl neobyčejně mocného rozmachu v chartismu, se však Owen nezúčastnil. Chtěl především přesvědčit majetné třídy pokojnou propagandou a nedůvěřoval nezralosti proletariátu, která byla v jeho mužných letech ještě veliká.

Jeho žáci se nedostali nad něho. J. F. Bray vyslovil ovšem jednou přesvědčení, že vládnoucí třídy nejsou schopny poznat velké pravdy, přesto zahrhoval politický boj dělníků, a jeho jmenovec, C. G. Bray, nespatořoval v chartistickém hnutí jiný důkaz, než ten, že proletariát není schopen vzít své věci do rukou sám. Recepty na blaženost, které si vymýšleli, byly jejich jediným lékem pro nemocnou společnost. Owenovi stoupenčí se stali sektou, a ta ho uctívala jako neomylného proroka. Čím revolučněji se vyvíjel chartismus, o to mírumilovněji se tvářili owenovci. Není divu, že pozbyli kontakt s masami, tak pracně získaný. Owenismus se ztratil v písku svěpomocných družstev a v náboženském volnomyšlenkářství.

2. Maloměšťáctí socialisté.

Když se vzmohl třídní boj, zanikl velkoměšťácký socialismus úplně. Čím úporněji bylo měšťáctvo tísněno proletariátem, tím méně mělo pokdy i náladu, aby si kreslilo a pozorovalo obrázky budoucnosti, v níž bude utrpení proletariátu odstraněno. Zato právě pod tlakem vzrůstajícího třídního boje mezi měšťáctvem a proletariátem se rozvíjel maloměšťácký socialismus.

Ne snad proto, že se maloměšťáctí socialisté přidávali v těchto bojích na stranu dělníků! Pokládajíc se za třídu, která tvoří přechod a v níž se zároveň otupují zájmy dvou tříd, má se maloměšťáctvo za povzneseno nad třídní protivy a zavrhuje třídní boj. Maloměšťácký socialismus se lišil od velkoměšťáckého utopismu spíše tím, že nechtěl odstranit extrémy: kapitál a námezdnou práci, nýbrž oslabit jejich protiklady a proměnit v soulad. Chtěl vyrovnat výšiny a hlubiny moderní společnosti na maloměšťáckou úroveň. Protože nevymyslí novou společnost, nýbrž jen chtěl měšťáckou společnost zbavit rozporů, které jsou její podstatou a od ní neoddelitelné, blýskal se rád svou »vědou«, podobně, jako si malo-

měšťáctvo rádo hraje na »lid«, protože má za to, že zastupuje obecné zájmy tím, že zastupuje své vlastní.

To nikterak neznamená, že se maloměšťáčtí socialisté snad pohybovali na duševní úrovni kmotra krejčího nebo rukavičkáře. Namnoze převyšovali vzděláním a původem třídu, kterou zastupovali. Vystupovali s ostrými zbraněmi na straně proletariátu proti měšťáctvu, rozkládali zřravou kritikou pokrytecké okrašlování kapitalistických ekonomiků. Byli maloměšťáckými socialisty proto, že nemohli myšlenkově přes závory, přes něž se maloměšťáctvo v životě nedostane. Buď chtěli obnovit měšťáckou společnost v ryzí podobě, uskutečnit, aby cenu zboží určovala práce, jakož i provádět volnou směnu produktů práce mezi rovnoprávnými majiteli zboží podle toho měřítka, nebo chtěli moderní výrobní a dopravní prostředky opět násilně uzavřít do starých vlastnických vztahů, které sami již dávno rozrušili. Protože zůstávali na půdě skutečnosti, domnívali se maloměšťáčtí socialisté, kdoví jak nestojí nad velkoměšťáckými utopisty; ve skutečnosti nahrazovali revoluční utopie utopiemi reakčními.

První z těchto maloměšťáckých utopií vznikla v Anglii, druhá ve Francii. Učení o pracovní době jako bezprostřední měrné jednotce peněžní bylo soustavně vypracováno nejprve Johnem Grayem r. 1831. Navrhoval národní ústřední banku s pobočkami, které by se zabývaly směnou zboží, a to ne již za peníze, ale za poukázky, v nichž byla zhmotněna práce. Vnitřní rozpor, jímž tyto plány trpěly a o něž také ztroskotávaly při každém praktickém pokusu, byl v tom, že produkty byly sice vyráběny jako zboží, ale neměly být jako zboží směňovány. Owenovy pracovní poukázky měly určovat jen individuální podíl výrobcův na společné práci a jeho individuální nárok na jistou část společného produktu, určenou k spotřebě, kdežto Grayovy pracovní poukázky byly určeny k tomu, aby zprostředkovávaly směnu produktů jednotlivých, na sobě nezávislých výrobců. Tím však byla znemožněna jakákoliv kontrola, zda v samostatné práci jednotlivců je zhmotněna práce společensky

nezbytná. Teprve v peněžní podobě se individuální práce stává prací všeobecně společenskou. Kapitalistická společnost by odstraněním peněz, kdyby bylo v ní vůbec možné, nebyla vyhounuta na vrcholek maloměšťácké harmonie, nýbrž smetena do propasti neprodleného bankrotu. Zboží a peníze patří k sobě jako pól a protipól. Když přestane výroba zboží, přestanou i peníze; zato vůbec nemohou zmizet peníze, nezanikne-li výroba zboží. Ačkoli tato utopie by nevyhnutelně ztroskotala, jakmile by se měla uskutečnit, přece jen se táhne jako červená nit dějinami maloměšťáckého socialismu nejprve v Anglii a potom také v Německu a ve Francii. Určování hodnoty zboží prací je reální základna, z níž vyrůstají měšťácké ideály spravedlnosti a rovnosti, a proto neochabovaly beznadějně pokusy zbavit lidskou společnost jejich zel tím, že by se učinil pokus odstranit podmínky, za nichž vůbec může trvat.

Odpovídalo různému stupni hospodářského vývoje, že utopie právě uvedená vznikla v Anglii, kdežto ta druhá maloměšťácká utopie, která chtěla vstrčit kuře zase do rozbitého vejce, vznikla ve Francii. Ve Francii měly malé podniky ještě zhola jiný význam než v Anglii. Ve Francii se řemeslo udrželo vydatněji a déle, protože postavila proti hromadným výrobkům, s nimiž se objevila na světovém trhu Anglie, své výrobky přepychové. Selská třída zahrnovala přes polovinu francouzského obyvatelstva, kdežto anglické sedláky již dávno pohltil hladový jícen kapitalistického způsobu výroby. Udržením francouzského selství se vysvětluje delší trvání francouzského feudalismu; vysvětluje se tím také rozdíl mezi anglickými a francouzskými ekonomiky. Vítězné tažení kapitalismu probíhalo v Anglii skvěle a rychle za hrozného ničení malé držby, ve Francii však mnohem pomaleji, méně skvěle, ale zato mnohem trýznivěji pro ovládanou a utlačovanou masu, proti jejímuž nekonečnému utrpení se okamžité zničení mohlo zdát téměř dobrodiním. Proto měšťáci, ekonomikové francouzští, pohlíželi na toto triumfální tažení jedním okem usměvavým a druhým plačícím a jedním dechem osla-

vovali i zatracovali měšťáckou formu práce; co do jasného poznání pokulhávali snad za anglickými ekonomiky, zato je předčili v lidském smýšlení. A jako byl tento rozdíl ostrý již mezi prvními zástupci klasické ekonomiky, mezi Boisquillibertem a Pennym na konci sedmnáctého století, byl ostrý ještě i mezi posledními jejími zástupci, na začátku století devatenáctého, mezi Ricardem a Sismondim.

Ricardo vydal své hlavní dílo r. 1817, Sismondi r. 1819. Mezi obojím byly zkušenosti první obchodní krise, která vypukla po sjednání míru v Evropě. Ricardo se s tím ještě lehce vyrovnal jako s nesnází, kterou může každý bohatý národ nést právě tak trpělivě, jako nese velký obchodník risiko své námořní lodi a nezávidí proto svému chudému sousedovi, který je před takovými nebezpečími chráněn. Zato Sismondi viděl ve vzrůstající chudobě mas příčinu krisí. Zjistil, že měšťácká společnost odděluje každý druh majetku od každého druhu práce. »Zatím co se soustřeďují majetky u malého počtu majitelů, zúžuje se vnitřní trh více a více a průmysl je stále více nucen hledat svá odbytiště na cizích trzích, a tam ho očekávají větší revoluce.« Sismondi výmluvně rozebral rozpory v moderních výrobních poměrech: anarchii ve výrobě, průmyslovou zničující válku národů, křiklavé poměry v rozdělení bohatství, soustřeďování kapitálu a pozemkového majetku, hrozící zánik selského stavu a řemesla, bídu proletariátu. První pronesl pádný výrok: »Římský proletariát žil na útraty společnosti, moderní společnost žije na útraty proletariátu.«

Jenže Sismondova kritika v ničem nevystoupila z maloměšťáckého okruhu. Srovnával velký průmysl s učněm čarodějstvím, který již nedovede zkrotit duchy, které vyvolal, a proto hlavním cílem průmyslu je omezit výrobu. Tázal se: »Což je bohatství vším a lidé ničím?« Bohatství by se mělo přestat kupit, jakmile se vede lidem dobře. Byl příliš prozíravý národohospodář, aby se prostě vrátil k feudálně-cechovním poměrům, ale logikou svého maloměšťáckého stanoviska byl k nim více méně puzen. V průmyslovém oboru, kde mezinárodní

soutěž zjevně nedopouštěla cechovní zřízení, se musil spokojit jen s nejvšeobecnějšími reformními návrhy, totiž požadavkem, že podnikatelé mají ručit za existenci proletářů jimi zaměstnávaných, aby tak byla zjednána »jistá solidarita« mezi kapitálem a prací. To už si věděl spíše rady v oboru agrárním, předpokládaje, že tu malý podnik předčí velký. Proto věnoval Sismondi nejhrošlivější péči malému zemědělskému podnikání. Francouzský parcelový sedlák se po Velké revoluci stal z polovičního nevolníka svobodným vlastníkem půdy; on bojoval ve válkách proti feudalismu za republiky a za císařství, a nyní ho začal tísnit kapitalistický lichvář a jeho hypotéka neméně, než kdysi feudální statkář a jeho robota. Ale dědičně nájemné, patrimoniální a rentové statky, pomocí jichž chtěl Sismondi udržet selský majetek, se konec konců přibližovaly vázanému vlastnictví středověku. Jeho škola zamířila rovnou zpět k patriarchálnímu hospodářství.

Sismondi byl posledním zástupcem klasické ekonomiky a zároveň prvním představitelem maloměšťáckého socialismu. Ovládal ho ve Francii asi po 20 let. Pak našel tento směr nové představitele, a těm možno porozumět jen s hlediska třídních bojů proletariátu.

TŘÍDNÍ BOJE

ZÁPADOEVROPSKÉHO SOCIALISMU

1. Anglické tovární zákony a trade-unie. Chartismus.

Na počátku šestnáctého století byl rozkvět flanderské manufaktury vlny a vzestup cen vlny prvním podnětem k násilnému vyvlastňování anglické selské třídy anglickými velkostatkáři. Koncem osmnáctého století vypudil velký průmysl domácí pracující selské přadláky a tkalce, poslední silný zbytek obyvatelstva, které až dotud sedělo na vlastní půdě, z jejich majetku. Poté však vyvolal stroj, který učinil svalovou práci zbytečnou, práci žen a dětí, zvláště to a strašlivé utrpení moderního proletariátu, jaké v tomto způsobu nikdy neznalo starověké otroctví ani středověké nevolnictví. A zatím co byla Anglie téměř poznovu budována, co vyrůstala ze země velká města a na pustých bažinách mohutné úly lidské píle, zatím co kapitál obrovsky narůstal a dobýval jednoho trhu po druhém, padlo na anglický proletariát neslýchané utrpení.

Velkopřmyslový kapitál mu násilím odňal vše, co činí život životem. Považoval každý den dělníkovy života zároveň za jeho den pracovní, kromě hrstky hodin odpočinku, bez nichž pracovník nemůže být, nemá-li vypovědět službu nadobro. V zemi úzkostlivých zachovatelů dne odpočinku byl dělník připraven o sváteční den nedělní i o čas, který věnoval plnění rodinných povinností, společenskému styku, vzdělání a kultuře ducha. Dětskému tělu nebylo ponecháno kdy, aby se mohlo vyvíjet a růst, ani kdy, aby přišlo na čerstvý vzduch

a na slunce, ba ani ne kdy, aby rychle shlíto skrovné jídlo. Dětem i dospělým byla často mezi dávána sousta do úst, takže dělník byl jen výrobním prostředkem, do něhož se dávalo jídlo, jako pod parní kotel uhlí a do stroje mazadlo. Zdravý spánek, sloužící osvětlení a obnově životní síly, se scvrkl jen na tolik hodin tělesného ztrnutí, kolik bylo nezbytně potřebí, aby úplně vyčerpaný organismus vůbec ožil. Nutná degenerace velkopřmyslového proletariátu byla sice zpomalena vstřebáváním samorostlého živlu venkovského, ale i tento pramen začal brzo vysychat a lékařské zprávy konstatovaly, že zemědělství dělníci brzy umírají. Životní síla anglického národa byla nahlodána v samých kořenech.

Tím však bylo ohroženo i vůdčí postavení Anglie na světovém trhu, Starost o toto postavení, nenávisť velkostatkářů k průmyslovému kapitálu, štěpení v měšťáctvu samém, varovné volání lékařů, filantropický soucit lepšího měšťáckého živlu, neúnavná snaha ušlechtilých přátel lidu, jako byl Owen, ba i zvláštní obchodní zájem jednotlivých velkých továrníků, zkrátka řada nejrůznějších okolností působila společně k tomu, že majetné třídy, kromě převážné většiny továrníků, byly nakloněny státní ochraně aspoň nejbezmocnějších vrstev dělnických, především tedy dětí. Skutečně byly v letech 1802, 1819, 1825 a 1831 vydány zákony na ochranu dětí zaměstnaných v továrnách. Tyto zákony však zůstaly mrtvou literou, protože parlament nepovolil ani haléře, aby se skutečně prováděly, třeba i přes odpor třídy továrníků. Vydátněji však než skutečnými výsledky se projevovaly tyto snahy měšťáctva o zákonnou ochranu dělníků psychologickými účinky na dělníky samé. Proletariát z nich poznal, co znamená pro společnost přes všechnu svou bezmeznou bídu.

Tak jako tak se nikdy sám sobě neodcizil úplně. Zákaz sdružování z r. 1799, ač stanovil tvrdé tresty na sdružování dělníků, nedosáhl cíle, jaký jeho původci zamýšleli. Vyvolal u ohrožených dělníků vědomí, že mají společné zájmy, a to i tehdy, když byl prováděn

mírně. Byl-li však prováděn drakonicky, jako v továrním průmyslu, vyvolal mocný odpor. Dělníci se spolčovali v tajná sdružení; jejich členové se zavazovali strašnými přísahami a zpronevěřili členové byli trestáni na těle i na životě. V obětech kapitálu zbavených lidské důstojnosti procitla nelidská touha po pomstě jako poslední lidský cit; požáry, krádeže, rozbíjení strojů byly na denním pořádku. Prozíraví představitelé industrialismu sami pochopili, že takové poměry nemohou trvat; poznali, že nesmějí zapířiti důsledky svého vlastního učení tam, kde prospívají dělníkům. Usilování radikálního stoupence volného obchodu Huma, za nímž stál krejčovský mistr Place, jako neobyčejně praktický agitátor, přinášející nové a nové zbraně, podařilo se r. 1824 propašovat v parlamentu zrušení zákazu sdružování.

I vznikaly ve všech pracovních oborech trade-unie, dělnické řemeslnické jednoty, které se snažily vybojovat, zejména stávkami, příznivější pracovní podmínky. Parlament, tím polekaný, již příští rok koaliční svobodu solva povolenou opět omezil, ale tím duševní rozmach dělnictva nebyl zlomen. Trade-unie se vyvíjely vydatně dál, navázaly přátelské styky s radikalismem a socialismem a r. 1834 se spojily v mocný svaz, který zamířil rovnou ke komunistické společnosti. V této důvěře v jisté vítězství se příliš unáhleně pustil do zastavování práce ve velkém, a skončilo to řadou těžkých porážek a rozbitím svazu. Leč trade-uniony překonaly i tuto ránu. Třeba že je na každém kroku brzdila svrhovaná nepřítel zákonodárství a veřejného mínění ovládaného kapitalistickým tiskem, ač jím ekonomikové a socialisté dokazovali neúčinnost jejich námahy, nedalo se třídní uvědomění proletariátu jednou probuzené již omýlit.

A bylo si tak jisté, že podporovalo nenáviděné měšťáctvo v jeho politických bojích proti koruně a velko-statku. Anglická dělnická třída byla sice ještě málo vyspělá, aby mohla utvořit vlastní stranu, přesto však byla vyspělá dost, aby poznala, že neustálé reakcionářské znásilňování občanské svobody a udržování dolní sněmovny, jmenované napůl pozemkovou šlechtou a napůl

podplacenými voliči, je úplně proti jejím zájmům. Připojila se k maloměšťáckému radikálnímu křídlu měšťáctva, které žádalo reformu parlamentu na základě všeobecného hlasovacího práva. A především úzkost z »chmurných dělnických mas z Lancashiru a Yorkshiru« vyvrvala koruně i oběma sněmovnám reformu. Zákon o reformě z r. 1832 zajistil volební právo jen střední třídě, a ta sama odmítla — proslulým »konečným prohlášením« — je rozšířit.

Reformovaný parlament ukázal brzo, čího ducha je dítětem. »Donucovací zákony« proti Irsku, nové uspořádání městských správ, které zajistilo měšťáctvu ve velkých průmyslových městech přímou vládu nad místním proletariátem, nový chudinský zákon s jeho »bastilami«, v nichž se zacházelo s nezaměstnanými huře než se zločinci, to všechno pudilo proletariát do politické opozice proti měšťáctvu. Právě tak působil tovární zákon z roku 1833, který v mnohých ustanoveních byl krokem zpět proti zákonům dřívějším. A ten také nakonec rozpálil železo, poněvadž zavedení továrních inspektorů, které bylo míněno jako šachový tah velkých továrníků proti malým, se osvědčilo jako opatření dělníkům příznivé. Roku 1835 se ustavil v Londýně dělnický svaz, který vypracoval jako svůj program chartu lidových svobod. Záležela ze šestera požadavků: všeobecné hlasovací právo pro každého muže při zdravém rozumu, neuvědomčeného ze zločinu, každoroční volby do sněmovny, diety pro členy sněmovny, tajné hlasování, stejné volební okresy, volitelnost každého voliče. Kdyby se tyto požadavky byly splnily, byla by se anglická ústava převrátila od základů.

Chartismus byl prvním pokusem moderního proletariátu dobýt politické moci, aby jí mohl užít ve svém zájmu. Nebylo to hnutí ani ryze proletářské, ani v něm nebyly všechny pokročilé živly dělnické třídy. Byl prostoupen maloměšťáckými radikálními složkami, zato v něm nebyly trade-unie, neboť byly zrovna velmi malomyslné, poněvadž ztroskotal jejich první velký rozběh. Ke všemu se chartismus účastnil prudkého třídního boje

mezi aristokracií a měšťáctvem. Sotva se dostalo anglické měšťáctvo k politické moci, hned se horlivě snažilo uskutečnit svůj ideál, učinit z Anglie »dílnu světa«, a té měly ostatní země sloužit jako trhy pro její průmyslové výrobky a jako dodavatelky potravin a surovin. Překážkou tomu byly především obilní zákony; ty zdražovaly výrobu, poněvadž se zvýšila cena chleba, a tím i mzdy. Tyto vnitřní spory mezi zemědělskou rentou a ziskem z kapitálu se týkaly dělníků samých jen vzdáleně. Chartisté neměli zájem na tom, aby obilní zákony zůstaly v platnosti, zároveň však také věděli, že volný obchod nevolá po levnějším chlebu kvůli proletariátu. Jako v politice byla jejich cílem charta, byl zase v oboru hospodářském jejich cílem desítihodinový pracovní den. Nuže, právě tímto požadavkem hleděly vládnoucí třídy dělníky nalákat. Stoupenci volného obchodu jim slíbili, budou-li odstraněny obilní zákony, desítihodinový pracovní den, později však, s Brightem a Cobdenem v čele, dané slovo otevřeně zrušili a majitelé latifundií zastřeli svůj smutek nad ohrožením své pozemkové renty praporem desítihodinového dne a pod ním hleděli shromáždit méně uvědomělé vrstvy proletariátu.

Jenže chartisté dobře prohlédli falešné přátele. Podporovali šlechtu agitací za desítihodinový pracovní den, ale nesplynuli s ní a shazovali s tribuny odpůrce obilních zákonů, jakmile tito zchytrali zastánci kapitálového zisku v rouchu volného obchodu začali hlásat příchod tisícileté říše. Nemajíce vlastního zastoupení ve sněmovně, musili tak jako tak počítat s parlamentními stranami, jednou s toryi, po druhé s whigy. Teprve velká stávková hnutí roku 1842, do níž byli dělníci veštváni pravděpodobně továrníky, aby byli jimi tím jistěji zrazeni, úplně vyjevila politickou povahu chartismu. Statisíce srdcí dělníků probudilo jeho bojovné heslo: politická moc naším prostředkem, sociální blaženost naším cílem. Nyní však se chartismu vymstilo jeho malé pochopení pro socialismus, jako zase socialismu se vymstilo nedostatečné porozumění pro chartismus. Spory o morální nebo fyzickou moc, o »svatý měsíc«, totiž o všeobecné

zastavení práce, o zemědělský plán, krejčárkové hospodářství záležející v tom, aby se z výtěžku upisování levných akcí koupila řada velkostatků, neustále ochromovaly vnitřní sílu strany. Přesto zaplňují její hrdinské boje první slavný list revolučních dějin moderního proletariátu. O její jedolité odpor se rozbíjely »infamní praktiky«, jimiž továrníci hleděli překážet znaleckému a neohroženému postupu továrních inspektorů a tovární zákon z r. 1833 znova uvést vničeč. Chartistické hnutí vzbudilo čilý duševní ruch v anglické dělnické třídě a vytvořilo vlastní dělnickou literaturu, a ta předstihla tehdejší duševní výrobky horních deseti tisíc, ne vyplívanou a vybroušenou formou, ale myšlenkovou silou a hlubokým vnitřním obsahem.

Chartistické hnutí bylo tak mocné, že působilo do jisté míry i na majetné třídy. Několik radikálních továrníků se postavilo na stranu bojujících dělníků; z humanitních toryů vznikla »mladá Anglie« a chtěla obnovit dobré stránky romantického feudalismu, čili snažila se o nemožnost, nicméně citelně zasáhla peněžní procovství. Snad nejskvěleji byla zpodobena v Disraeliho románu »Sybil«, hluboce dojímavém vyličení stávkový rok 1842. Nadání humoristé, jako Thomas Hood v »Písni o košili« a »Mostu vzdechů«, vyjádřili otřásajícím způsobem bezejmennou bídu ženského proletariátu. Daleko slyšitelnou ozvěnu našel chartismus nakonec v Carlyleových spisech. Carlyle, živě duchem německých klasiků, viděl rozbřeskovat se nový věk barbarství jako doprovod velkého průmyslu. Podivuhodně krásným jazykem vyličil jeho pustošivé účinky a požadoval organizaci práce.

V samé hlubině této literatury bylo reakční jádro, a to se musilo vyvinovat tím vydatněji, čím zřetelněji si uvědomoval proletariát své světodějinné postavení. Soucit s bídou, i seberyzejší a vyvěrající z nejušlechtlejších citů, je něžná rostlinka rychle uvadající v horkém dechu vzplanuvšího třídního boje. Sám Carlyle skončil jako zkraslovatel otroctví.

2. Revoluční rozběhy francouzské dělnické třídy.

Ve Francii byl již r. 1791 vydán zákaz sdružování dělníků. Záminkou k tomu se musilo stát prohlášení lidských práv a obava před obnovením cechů, kdežto v Anglii posloužilo k vydání zákazu sdružování, jako strašidlo k zachránění společnosti, a obava před francouzským jakobinstvím. Tato rozdílnost ve frázích, jimiž byli napalováni dělníci na této i na oné straně Kanálu, ovšem odpovídala skutečným rozdílům v hospodářských poměrech. Ve Francii nebylo rychlého vývoje velkého průmyslu, a proto ani jednotného hnutí velkých dělnických mas, jaké v Anglii provázelo odstranění zákazu sdružování, založení trade-unii, zavedení továrních zákonů. Proto se dostalo do sedla nejprve ne měšťáctvo průmyslové, nýbrž finanční, tak zvaná finanční aristokracie, banka a bursa, majitelé velkých dolů a lesů. Červencová monarchie byla akciovou společností k vykořisťování francouzského národního bohatství, a o dividendy se dělili koruna, ministři, sněmovna, několik set tisíc voličů a jejich družina.

V šízení proletariátu nezadaly francouzské finanční kruhy v ničem anglickému velkému průmyslu. Nejdříve odeskamotovaly dělníkům a maloměšťákům francouzskou republiku; když francouzské velkopeněžnictví jmenovalo Ludvíka Filipa vedoucím svého vykořisťovatelského obchodu, předstíralo, že zavedlo monarchii s republikánským zřízením. Co tím rozuměli, ukázalo se brzo, totiž, když nový občanský král jmenoval svým ministerským předsedou nesmírně bohatého bankéře Casimira Periera. Jako omezený a chmurný fanatik kapitalismu, začal Perier tím, že červencovým ilusionistům prohlásil: revoluce nepřevrátila společenský pořádek, pohnula jen pořádkem politickým, a každá vzpoura je zločinem, necht' jde pod praporem jakýmkoli, každý násilný čin anarchií. Zároveň však zavedl tento francouzský měšťák praxi, která se měla nadále stát hlavním prostředkem všeho umění zachraňovat stát: jeho policie najímala za hotové vagabundy, notorické zločin-

ce, trestance propuštěné z galejí a podobnou sběh, aby podnikala na oko atentáty, revolty, spiknutí a při takových příležitostech zpracovávala oklamané množství obušky. Pod dojmem tohoto uměle vyvolaného děsu dal Casimir Perier sněmovnou zrušit politická práva, která si masy vybojovaly svou krví teprve nedávno, a po jeho brzké smrti pokračovali Thiers, Guizot a podobní šosáci v tomto vlasteneckém počínání neochabujícími silami. Občanské království nemělo ještě ani půl tuctu let, a v jeho letopisech byly už asi tři tucty revolucíček, přes tucet atentátů na krále a — téměř tucet zákonů, jimiž byla masám vyrvána jejich politická práva, především svoboda tisková a svoboda spolčování.

Tato politika musila rozkatit jak maloměšťácké, tak proletářské bojovníky z července, a právě proto vyvolala do jisté míry to, čemu měla zabránit. Jsouce násilím odděleny od veřejného života, organizovaly se potlačované třídy v tajných společnostech: nemajíce právo mluvit a psát, sáhly po dýce a ručnici. Nejednou si spálila policie prsty z oheň, s nímž si pohrávala. I na nejkrvavějším atentátu, který byl na Ludvíka Filipa spáchán pekelným strojem Fieschiho, byl účasten jako vůdce policejní špicl mimo službu; a vedle policejních revolucíček se podnikaly opravdové pokusy porazit se zbraní v ruce ziskuchtivou vládu kramářů, kterou hodilo měšťáctvo národu na krk. Proletariát jako třída jen málo vyvinutá byl tehdy v pozadí za maloměšťáctvem, jehož činnorodé živly byly ovládány jakobínskou tradicí Velké revoluce. Zatím se bála vládnoucí třída radikálních maloměšťáků víc než bouřících se dělníků.

To se jasně ukázalo, když na podzim r. 1831 povstali hladovějící tkalci hedvábí v Lyonu pod černým praporem s chmurným nápisem: »Pracovat a žít neb v boji zemřít!«, zahnali vojenskou posádku a po několik dní vládli druhému městu v říši za vzorného pořádku. Toto hladové povstání nemělo určitý program; ne tkalci tkající doma, nýbrž 8 až 10 tisíc předáků, vrstva mezi 40 až 50 tisíci dělníků a 800 továrníků — sami nástroje vykořisťování, ale těžkou bídou hnaní na stranu prole-

tariátu — bylo organisováno, a to ještě jen ve spolku vzájemné pomoci (t. zv. mutuelle), jehož stanovy zakazovaly jakékoli hovory o politických nebo náboženských věcech. Po rychlém likvidování tohoto vzbouření ulevily orgány měšťáctva svému srdci povzdechem: byl to jen prostý konflikt mezi továrníky a dělníky. Mnohem více je poděsil republikánský puč, k němuž došlo r. 1832 v Paříži při pohřbu generála Lamarqua.

Zatím se lyonští tkalci poučili z bezvýsledné vzpoury. V únoru 1834 se chtěli opřít dalšímu snížení svých hladových mezd pod vedením spolku »Mutuelle« (Vzájemnost) stávkou. Ale poněvadž tu nebylo ani zbla společné organisace, ztroskotali se svým pokusem již za týden. Ale právě do jejich vzrušené nálady vpádl drzý útok vlády na poslední zbytky koaliční svobody. Thiers a Guizot — první nahrazoval zbabělým škemráním a druhý zase pathetickým mravním kázáním, co se mu nedostávalo na otevřené brutalitě takového Periera — chtěli tím zasáhnout především měšťácké republikány, protože však učinili každičké spolčovací právo ilusorním, zabilí tím i spolky vzájemné pomoci, jako byla »Mutuelles«. V protestu s 2500 podpisy prohlásil tento spolek, že se dobrovolně stal nepolitickým, a proto se žádného útoku se strany vlády neobával; nyní však ho spolčovací zákon zabíjející všechny svobody poučil, jak se mýlil. Ale spolek se nedůstojnému jhu nepodvolí, bude konat schůze dál a nezalekne se žádné oběti v obraně tohoto nezadatelného lidského práva. Mutuelle se těsně sblížila se Společností pro lidská práva, nejpčetnější a nejvlivnější organizací mezi tajnými organizacemi měšťáckých republikánů. Jenže v této společnosti byla značná nesvornost, předáci žárili maloměšťácky malicherně jeden na druhého a také různí špiclové si omočili. Tak se mohla vláda připravit na hrozící úder. Od hladové vzpoury roku 1831 byl Lyon silně opevněn, a vojsko stálo připraveno k boji na všech rozhodujících místech, když se pozdvihla masa dělníků dne 9. dubna 1834. Hrdinsky zápasila v pětidenním boji, až byla sražena za ukrutností bez příkladu páchaných vojáky. V Paříži vy-

razili republikáni teprve 13. dubna, ale byli přemoženi již příštího dne. I tu hýřilo vojsko v nezměrných ukrutnostech; krvavá lázeň v ulici Transnonain žije dodnes v paměti lidu.

Obrovský proces, který byl veden se zajatci, úplně rozbil Společnost pro lidská práva. A ještě citelnější ranou byly měšťácké organisace vzpoury zasazeny tím, že se podařilo jejich známějším vůdcům uprchnout z vyšetřovací vazby do ciziny. Místo uprchnuvších nastoupili muži nadanější a energičtější, zvláště Barbès a Blanqui, a ti založili r. 1835 Společnost rodin, pozdější Společnost ročních dob. V těchto společnostech převládal téměř úplně směr proletářský; kotvily v učení Babeufově, vzpomínka na nějž byla osvěžena dějinami jeho spiknutí z péra Buonarottiho. Ty nové společnosti volaly po »sociální a radikální revoluci«, po »zničení aristokracie, penězníků, bankéřů, dodavatelů, držitelů monopolů, velkostatkářů, bursovních spekulantů, jedním slovem vykořisťovatelů, kteří tloustnou na útraty lidu«. Prohlašovaly, že vyhlášení republiky je méně cílem a víc prostředkem k tomu, aby se statky dostaly z rukou majitelů, kteří nepracují, do rukou dělníků, kteří nemají nic. Byla to nejnemohoucnější forma komunismu, založená v podstatě na měšťácky ideologické formě rovnosti. Jako ve svém programu, tak i ve své taktice navazovala Společnost ročních dob na Babeufa. K uchvácení státní moci pučem měla postačit hrstka energických spiklenců. Když však Barbès a Blanqui 12. května 1839 takový pokus učinili, zhroutil se úplně po několika hodinách zdánlivého úspěchu.

Tato trojí porážka ochromila síly stran revoluční akce. Od té doby bylo občanské království vzpoury ušetřeno. Zato tím rychleji se rozkládalo zevnitř. Rozumělo se samo sebou, že červencová monarchie neučinila pro dělnictvo nic; jediný tovární zákon, který byl vydán roku 1841 a měl jen velmi omezené bránití práci dětí, neměl prakticky účinek. Tím sice bylo průmyslovému měšťáctvu velmi poslouženo, jako vysokými vývozními premiiemi a ochrannými cly, jenže, čím více sililo, tím

větší byla také jeho nespokojenost s vládnoucí částí jeho třídy. Finanční aristokracie, která byla u státního kormidla, myslila podle své přirozenosti spíše na eska-motáz s bohatstvím již hotovým, než na vytvoření no-vého. Zanedbávala zemědělství, obchod, plavbu i dopra-vu pozemní, a tím citelně poškozovala průmyslové měš-táctvo. Poštvala si proti sobě i maloměšťácké poctivce, protože se podvodným zakladatelstvím, nesevědomitým podplácením, všemožnými podvody a loupežemi stala spodinou na nejvyšší příčce společenského žebříku. Po-dle její žalostné politiky vnitřní byla i její žalostná politika zahraniční. V samé majetné třídě vznikala vzrůstající oposice proti její vedoucí frakci, oposice, která byla složena z velmi rozmanitých živelů, ale sešla se pod společným praporem požadavku volební reformy. Byla zajedno v tom, že je třeba odstranit příliš úzké ohra-ničení aktivního i passivního volebního práva, zaručující finanční aristokracii její výlučné postavení. Rozcházel se v otázce rozšíření volebního práva.

V podstatě bylo možné rozpoznati v této měšťácké oposici trojí směr — oposici dynastickou: ta chtěla, aby občanské království zůstalo, ale aby se jednotlivé vrst-vy měšťáctva podílely na moci rovnoměrněji; oposici měšťácko-republikánskou: ta spatřovala nejjistější zá-ruku vlády všeho měšťáctva v republikánské státní for-mě; a konečně oposici demokraticko-republikánskou: té tanula na mysli jako ideál maloměšťácká republika po-dle vzoru jakobínského. Protože republiku bez dělníků si nebylo možno představit, musili maloměšťáčtí repub-likáni, jimž na zájmech dělníků záleželo zrovna tak má-lo jako oposici dynastické, koketovat do jisté míry s proletariátem. Tento směr, který se seskupil kolem listu »National«, patronisoval časopis »Atelier« (Dílno), dělnický list vycházející od r. 1840 a vyhlášující vý-robní družstva Buchezova za prostředek k nápravě so-ciálních zel.

Demokraticko-republikánská oposice, jejímž mluvčím ve sněmovně byl Ledru-Rollin a jejím orgánem list »Re-forme«, byla dělnictvu bližší, a to tím spíše, jelikož za-

stupovala, podle maloměšťáckého ponětí, »lid« vůbec, jako opak měšťáctva. Nazývala se sociálně demokratic-kou a požadovala všeobecné hlasovací právo, jakož i ta-kovou organizaci práce, která by nahradila námezdný poměr sdružováním. V programu »Reformy« stálo: Dělník má stejný nárok na uznalost státu jako voják; silnému a zdravému dělníkovi je stát povinen dát práci, starému a slabému pak poskytnout pomoc a ochranu. Organizace práce a právo na práci — takové byly sociálněpolitické cíle tohoto směru, zastupovaného literárně hlavně Loui-sem Blancem. Ten prohlašoval volnou soutěž za způsob vyhlazování, který zruinuje nejprve proletáře a potom také měšťáka. Volná soutěž prý způsobuje, že řemeslník je ničen továrníkem, sedlák hypotékou a nakonec při-vodí monopol velkého kapitálu a zdražuje zboží, ač prý je má zlevňovat. Úkolem státu by mělo být, zřizovat sociální dílny, sdružovat dělníky téhož povolání ve vel-ká družstva a podporovat je z veřejných prostředků. Tato družstva, spojená navzájem solidárně, by vstřebala ponenáhlu soukromý průmysl, a tím by sprovedila se světa neblahou soutěž.

Maloměšťácká povaha těchto návrhů je najevě. Má se to s nimi právě tak, jako s pracovní dobou jako přímým měřítkem peněz. Právo na práci jest v měšťácké společ-nosti organisováno, pokud se v ní vůbec organisovat dá; nezaměstnanost je následek nadvýroby, a tu od vyvinu-tého kapitalistického výrobního způsobu oddělit nelze. Kdyby stát nechal nezaměstnané proletáře vyrábět dále za normálních podmínek, zvětšoval by nadvýrobu do nekonečna a skončil by úpadkem. Aby se právo na prá-ci mohlo uskutečnit, musí být pracovní prostředky spo-lečným vlastnictvím. Pokud trvá soukromé vlastnictví výrobních prostředků, lze právo na práci provést jen v podobě robotárny, již se angličtí dělníci bojí víc než káznice, ba víc než smrti hladem. Tak i práce v měšťác-ké společnosti je organisována tak, jak v ní ani jinak organisována být nemůže; jako práce námezdná, která má za předpoklad kapitál a může být odstraněna jen zároveň s kapitálem, tedy s měšťáckou společností. Tó-

těž platí o volné soutěži; ta ve společnosti výrobců zboží směřujících jeden s druhým je jedinou možnou organizací společenské výroby.

Nicméně snadno pochopíme, že návrhy Louise Blanca učinily na francouzské dělníky hluboký dojem. Válečné nebezpečí a politické otřesy následkem krise na Východě roku 1840 vyvolaly v majetných třídách pustou spekulaci horečku a zavalily třídy pracující hromadou bídy a nouze. Masy nezaměstnaných zaplnily pařížské ulice, takže dopravu musilo uvolňovat vojsko. Za těchto okolností bylo volání po právu na práci a po organizaci práce prudkým protestem proti nesmyslným následkům kapitalismu. Zároveň vznikaly přes zákaz sdružování velké stávky mezi krejčími, truhláři, tiskaři tapet a později i mezi tesaři; a to, že odvětví, která nebyla bez práce, na př. sazečí, vydatně pomohla svými úsporami svým kamarádům v tísní, bylo svědectvím, že se probouzí třídní vědomí dělnické třídy. Zvláštní zájmy třídní moderního proletariátu se stávaly stále určitějšími a pudily dělníky stále dále nad ideologický rovnostářský komunismus. Zkušenost je poučila, že politické moci nelze dosáhnout ojedinělými vzpourami: požadavek všeobecného hlasovacího práva získával mezi nimi stále více půdy.

Proto však třídní boj a socialismus ještě ani zdaleka nesplývaly. Fourieristé sice také požadovali právo na práci, ale horlivě potírali reformisty. Victor Considérant prohlásil ve svém orgánu »Pokojná demokracie«, že jedinou chybou je, že vláda nemá žádné myšlenky; kdyby byla poučena o vědě o společnosti, bylo by možné uskutečnit reformu bez revoluce. Na to odpověděla »Reforma«, že chyba je spíše v tom, že vláda nemá za sebou lid, nýbrž jen a jen monopoly a výsady, a ty se nedají poučovat, jen zlomit; nelze žádat na zvítězlivých zájmech, aby samy spáchaly sebevraždu. Muži stojící za »Reformou« by ovšem nebyli maloměšťáci republikáni, kdyby z duše nenáviděli všech socialismus a komunismus, příkládající sekeru na kořeny měšťácké společnosti. Nejsme ani komunisté, ani socialisté, prohlašoval

Ledru-Rollin svým voličům. Z tohoto rozporu vznikl první dělnický komunismus, který se stal hnutím mas a nalezl svého mluvčího v Cabetovi.

Cabet byl jakobínem i utopistou. Jako vůdce maloměšťáckých republikánů přivodil si soudní pronásledování a to ho přimělo utéci do Anglie. Tu dospěl, ne zkoumáním praktickým, ale studiem literatury, hlavně studiem Thomase Mora a Owena, ke komunistickému názoru. Jeho komunismus stál úplně na ideologickém základu. Ze zásady rovnosti a bratrství vyvozoval Cabet, že je nutné společně vlastnictví statků, neboť jen to zaručuje štěstí všech lidí. Jako všichni utopisté, chtěl i on uskutečnit svůj ideál pokojnou propagandou. V opak ostatních utopistů požadoval demokratickou vládu jako nutnou na přechodní dobu. Říkal dělníkům: Buďte především demokraté a reformisté, podpisujte petice žádající reformu volebního práva. Cabet byl nesporně nejplošším utopistou; jeho »Cesta do Ikarie« je strážena převážně maloměšťácky, vedle utopie Saint-Simonových nebo Fourierových vyhlíží chudobně a ostýchavě. Ale byl to utopista nejen nejplošší, ale i nejpouzlednější, protože konečně poskytoval politické akci proletariátu jakousi volnost.

Vůbec má zásluhu, že nejpřesněji vyjádřil třídní uvědomění francouzského proletariátu, pokud bylo ve čtyřicátých letech vyvinuto. Proto se tak ohromně rozšířily jeho spisy mezi dělnictvem a proto také vzbudil ohromnou nenávisť k sobě v měšťáckém světě. Nechtěli o něm slyšet ani fourieristé, ani reformisté, neboť zasáhl citlivé místo jedněch i druhých. Jeho někdejší druzi stejného smýšlení z okruhu časopisu »National« ho denuncovali jako pochopa Svaté aliance, a jakýsi farář Iskraut v Champagne doporučoval komunisty kamenovat. Papež a francouzští biskupové dali komunismus v klatbu, ač Cabet svým způsobem křesťanství uznával. Říkal: »Ikarický komunismus je křesťanství Ježíše Krista v jeho původní čistotě, neboť křesťanství je principem bratrské lásky, rovnosti, svobody, sdružování a společenství statků«. I v tom tedy postihl Cabet citění moderního prole-

tariátu, který v začátcích svého osvobozovacího boje se rád zahleděl na původní křesťanství. Když chtěl Dezamy založit komunismus na atheismu a materialismu, bylo to mnohem důslednější než počínání Cabetovo, jenže neměl na dělníky ani zdaleka takový vliv jako Cabet.

Žádné nepřátelské útoky Cabetem neotřáslly, škodily mu jen tím, že nezměrně vystupňovaly jeho sebevědomí. V horlivé snaze přesvědčit odporující svět, že jeho utopie je možná, zapomněl Cabet na to, co sám označil jako její nezbytný předpoklad a pokoušel se uskutečňovat ji v malých útvarech na americké půdě. Oběťnost jeho stoupců mu to umožnila, leč sotva odplula první výprava, vypukla únorová revoluce. Ta ukázala francouzskému proletariátu důrazně, že své zájmy musí uplatňovat jinak než beznadějným úsilím přemoci obrovské síly kapitalismu dětskou hříčkou trpasličího komunismu. Ikarské kolonie zanikly, jako podobné pokusy fourieristů a owenovců, proti nimž se ovšem vyznačovaly daleko silnějším třídním uvědoměním. Cabet je nedovedl diktátorsky ovládat; zemřel roku 1857 v St. Louis zlomen ztroskotáním svých plánů.

Vedle hnutí cabetovského a hnutí reformního trvala dále proletářská tajná sdružení, ale spiklenci z povolání v nich pozbývali půdy víc a více; i v tajných společnostech, které za tehdejších poměrů zahrnovaly jen zlomky dělnické třídy, projevovala se stále víc potřeba organisovat proletariát jako proletariát a uvědomovat ho o jeho třídních zájmech.

Spíše překážkou než pomocí v tomto uvědomování byla socialistická literatura, které se dařilo v dusné atmosféře čtyřicátých let. Kořenila v rozhořčení nad nadvládou finanční aristokracie, v pocitu to společném i všem ostatním třídám od feudální šlechty až po průmyslový proletariát. Čím více to rozhořčení vzrůstalo, tím více se smazávaly rozdíly mezi sociálními vrstvami společné oposice. Majetným třídám dodával naštěný v boji proti finanční aristokracii nejasný socialismus; rozplývá se ve stu odstínech, brzdil vydatný vývoj třídního uvědomění, které se začalo probouzet u nejpo-

ročilejších dělníků. Došel většího nebo menšího ohlasu téměř u všech básníků tehdejších, od Bérangera až k Lamartinovi; jeho nejgeniálnější představitelkou byla George Sandová, největší básníka toho století, a nejčtenějším představitelem Eugen Sue, jehož sentimentální, hrůzostrašné romány, uveřejňované pod čarou v měšťáckém tisku, uchvacovaly všechny šosáky. V katolickém světě pozdvihl svůj hlas Lammenais, volal církev v čelo sociálního hnutí, a když byl dán Římem do klatby, hlásal v plamenných »Slovech věřícího« i v jiných spisech duchovenství lidu. Jako výmluvný a svým způsobem i přesvědčený blouznivec nabyt jistého vlivu na masy, ač jeho sociální program, jak sám prohlásil v »Nationalu«, se omezoval jen na prapouhý požadavek, aby mzda za práci byla rozdělována spravedlivěji. Prohlašoval o všech socialistických soustavách, že chtějí odsoudit národy k otroctví, jaké svět ještě neviděl, že by člověka snížily na úroveň pouhého stroje, pouhého nástroje, že by ho přivedly ještě pod úroveň černocho, ba i pod úroveň zvířete.

Proti tak přemocnému vlivu tohoto měšťáckého socialismu musil francouzský proletariát zatím postavit jen ojedinelé theoretiky, kteří z něho vyšli, a ti vedeni správným instinktem se pokoušeli dialektickými zbraněmi německé filosofie rozřešit rozpory moderní civilizace. Byli to dva sazeči: Leroux a Proudhon. Vedle Saint-Simonova »Nového křesťanství« stala se již i Lessingova »Výchova lidského pokolení« kánonickou knihou saint-simonistů, a k těm patřil z počátku i Leroux. Ale brzo se od této zašlé sekty odloučil a zahloubal se do německé filosofie, kterou chápal a které se zastával nesrovnatelně bystřeji než bylo dáno francouzské oficiální vědě. Jejího dovršitele viděl ne v Hegelovi a ve Feuerbachovi, ale v Schellingovi, a nenaučil se ovládat německou dialektiku tolik, aby jí mohl užívat jako klíče k tajemstvím dějin. Leroux chápal vývoj člověčenstva jako stálý pokrok, jako neustálé přibližování k rovnosti, jako stále vzrůstající osvobozování od svazků rodinných, státních, majetkových. Nezkoumal však

historický proces, který se dál a děje se skrze ta zřízení, nýbrž chtěl odstranit jejich špatné stránky a organisovat dobré. A tak upadl zase do utopie.

Nesrovnatelně hlouběji zasáhl spis, v jehož nadpisu položil Proudhon otázku, co je to vlastnictví. Ani otázka ani odpověď, kterou Proudhon nalezl, nebyla nová; již šedesát let před Proudhonem prohlásil Brissot vlastnictví za krádež. Ale jak svými přednostmi, tak i svými vadami působil Proudhonův spis jako první vědecký manifest francouzského proletariátu. Kdežto měšťáci ekonomikové se stavěli kladně k soukromému vlastnictví, poněvadž jeho činností vzniká bohatství, postavil se on k němu záporně, poněvadž svou činností způsobuje bídu. Byl to odvážný pokus porazit oficiální ekonomiku jejími vlastními zbraněmi a byl podniknut s vyzývavým vzdorem. Ale neméně příkře se stavěl Proudhon proti všemu dosavadnímu socialismu. Od velkých utopistů se lišil tím, že vlastnictví nerušil jen v představě, nýbrž že je usvědčoval drsnou skutečností z jeho vnitřní neshodnosti; od maloměšťáckých socialistů se lišil zase tím, že útočil ne na jednotlivé stránky vlastnictví, ne na tovární soustavu, ne na peníze, ani na volnou soutěž, nýbrž na vlastnictví samo o sobě, na vlastnictví absolutní.

Proudhon se opíral o Kanta, jako Leroux o Schellinga. Ale, jako Lerouxovi, nepodařilo se ani jemu proniknout k samému jádru německé filosofie. Ani jemu nebyla známa přirozená souvislost dějinného vývoje, a také chtěl měšťáckou společnost bez prvků, které ji rozkládají a revolucionují. Bojoval i proti komunismu, jako proti soukromému vlastnictví. Chtěl, aby byla jen držba, nechť už tím rozuměl cokoli. Jeho ideál spravedlnosti, podle něhož rozlišoval dobré a zlé, jeho ideál poctivé směny, jeho ideál anarchie, bezvládní, nezávislosti individua, všechno to bylo čerpáno z myšlenkového pokladu měšťácké společnosti a směřovalo konec konců k jejím základnám. I když slabiny a nejasnosti, jejichž símě bylo již v prvním spisu Proudhonově, snad posílily Proudhonův vliv na francouzský proletariát, protože byl

ještě proniknut maloměšťáckými názory a dusil se pod tuhou centralisací státní moci v zájmu velkokapitalistů, přivedly jeho sama, když důsledně pokračoval touto cestou, zase k maloměšťáckému socialismu.

POZNÁMKY

- Assignáty**, papírové peníze vydané r. 1789 franc. Národním shromážděním. Měly se jimi platit konfiskované pozemky (šlechtické a církevní).
- Artewelde, Jacob van**, vůdce gentských měšťanů ze 14. stol. proti hraběti Ludvíku II. Flanderskému, podporoval francouzskou politiku proti zájmům flanderským.
- Babeuf, Gracchus** (1760—1797), vl. jménem François Noel Babeuf, francouzský agrární utopistický komunista, který se pokoušel nastolit agrární komunismus politickým převratem tajné revol. společnosti zv. „Společnost rovných“. Spiknutí bylo roku 1796 prozrazeno a Babeuf roku 1797 popraven.
- Barbès, Armand** (1809—1870), francouzský revolucionář, pracující s Blanquim.
- Bazard, Saint-Amand** (1791—1832), francouzský socialista, jeden z hlavních zakladatelů karbonářů, tajné protimonarchistické společnosti, a spolu s Enfantinem hlava saint-simonské školy utopistického socialismu. Měl hlavní podíl na vypracování soustavného výkladu saint-simonismu.
- Béranger, Pierre Jean de** (1780—1857), nejpopulárnější francouzský skladatel písní vlasteneckých a politických, které vyšly pod názvem Chansons (1815—1833).
- Blanc, Louis** (1811—1882), francouzský publicista, socialista a dějepisec. Chtěl zavést socialismus mírnou cestou pomocí t. zv. národních dílen. Účastnil se také Komuny.
- Blanqui, Louis Auguste** (1805—1881), francouzský socialista a revolucionář, který měl duchovní i osobní podíl na všech francouzských revolucích od r. 1830 až do r. 1871. Strávil téměř 37 let ve vězeních.
- Blanqui, Adolf** (1798—1854), národohospodář francouzský, bratr předešlého.
- Boccaccio, Giovanni** (1313—1375), jeden z nejvýznačnějších spisovatelů italských. Hlavní jeho dílo „Decamerone“ mělo dalekosáhlý vliv na evropskou literaturu.
- Bray, J. F.**, anglický národohospodář a radikální stoupenec

Ricardův, jehož teorii nadhodnoty dovedl do krajnosti, prohlásil ještě před Proudhonem, že zisk kapitalistů je zcizený výnos dělnické práce a že patří dělníkovi.

Brissot de Warville, Jacques Pierre (1754—1793), francouzský politik, člen konventu a hlava girondinů (strany velké buržoasie).

Buchez, Filip Josef Benjamin (1796—1865), francouzský politik a filosof, zprvu stoupenec saint-simonismu, později zakladatel školy t. zv. novokatolické.

Buonarotti, Philippe (1761—1837), rodem Ital. Pro své revoluční smýšlení musil utéci na francouzskou Korsiku, později se usídlil v Paříži a stal se členem Babeufovy revoluční komunistické „Společnosti rovných“ a účastníkem spiknutí „rovných“. Napsal velmi podrobné dějiny tohoto spiknutí a zasloužil se o rozšíření babeuvistických myšlenek ve francouzském dělnictvu.

Cabet, Etienne (1788—1856), francouzský komunista z fourierovské školy. Chtěl uskutečňovat komunismus zakládáním komunistických obcí. Tuto myšlenku propagoval ve spise „Cesta do Ikarie“ (1840). Založil také skutečnou komunistickou obec v Texasu, ale neudržela se.

Carlyle, Thomas (1795—1881), angl. historik, literární historik a socialistický reformní politik. Náleží mezi první muže v Anglii, kteří se důrazně ujali tříd dělnických a domáhali se mravního povznesení dělnictva i řádné organizace práce.

Considérant, Victor Prosper (1808—1893), francouzský socialistický politik a publicista, stoupenec a vykladač učení Fourierova. Po Fourierově smrti se stal (1837) hlavou fourieristického hnutí. Redigoval socialistický časopis „Phalange“ a založil v Texasu fourieristickou komunistickou obec, „Falanstér“. Hlavní spis: „Zásady socialismu“ (1847).

Červencová revoluce, revoluce koncem července 1830 v Paříži, kterou byl svržen král Karel X., usilující o absolutistický monarchistický režim a nastolen Ludvík Filip jako „občanský“ král.

Dezamy, Theodor (1803—1850), francouzský komunista, zastánce třídního boje proletariátu, sociální revoluce a diktatury proletariátu; o uspořádání příští společnosti měl však názory utopistické.

Enfantin, Prosper (1796—1864). Čelný žák Saint-Simona a organizátor saint-simonského hnutí. Propagoval zakládání volných sdružení spojených kultem „nového křesťanství“. Hlásal emancipaci ženy do krajnosti (volnost pohlavní). Založil saint-simonskou komunu „bratří a sester“ (v Menilmontanu), která se stala po čase pověstnou pro svou „volnost v obcování pohlaví“; byla úředně rozpuštěna a En-

fantin uvězněn. Později první vypracoval prospekt Suezského průplavu.

Falanstéra, sídliště komunistické obce po vzoru Fourierově.

Feudalismus, středověký hospodářský a sociální řád, založený na pozemkovém vlastnictví a připoutání obyvatelstva k půdě patřící příslušníku šlechtického stavu, jako zvláštní společenské třídy.

Feuerbach, Ludwig (1804—1872), německý filosof, zpočátku stoupenec idealistické filosofie Hegelovy, vypracoval se postupně k filosofii materialistické (protiidealistické a protináboženské). Jeho filosofie měla velký vliv na Marxe a Engelse.

Fourier, Charles (1772—1837), velký francouzský utopistický socialista. Nelibostný kritik buržoasního řádu hospodářského a sociálního. Obnovu společnosti si představoval pomocí pospolitostí (falang), v nichž by se sdružovali vespolek k harmonickému soužití a spolupráci lidí, prodchnutí sociálním duchem a chtějící uplatňovat harmonicky své schopnosti.

Gentz, Friedrich von (1764—1832), německý publicista, zprvu stoupenec francouzské revoluce, na konec ve službách nejhorší reakce metternichovské.

Gray, John (1798—1850), anglický utopistický socialista, stoupenec Owenův.

Guizot, François Pierre Guillaume (1787—1874), francouzský dějepisec, publicista a státník, obdivovatel anglické ústavy a její propagátor.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831), čelný německý a světový filosof, dovršitel filosofie idealistické a zdokonalitel t. zv. dialektického způsobu myšlení.

Heine, Heinrich (1799—1856), čelný německý básník lyrický i politický, kritik a publicista. Spojoval v sobě literární romantismus a realismus. Byl skvělým lyrikem a zároveň sřízavým kritikem soudobé měšťanské společnosti a sociálního řádu. Jeho dílo je prostoupeno velmi silnou tendencí socialistickou a mělo vydatný vliv na evropské literatury.

Hood, Thomas (1799—1845), jeden z nejnárodnějších básníků anglických. Baladik sociálních zel a ponížených pracujících tříd.

Hume, David (1711—1776), filosof, národohospodář a historik anglický. Zakladatel empirické filosofie (založené na zkušenosti) a hlasatel učení, že základem společenského života je zásada užitečnosti.

Charta, doslova: listina, v užším smyslu „listina práv a svobod“.

Chartismus (odvozeno od slova charta), první velké opravdu revoluční hnutí dělnické třídy v Anglii. Vzniklo koncem 30. let 19. stol. s cílem politického zastoupení a hospodářského i sociálního zrovnoprávnění. Radikální křídlo usilovalo o ozbrojené povstání. Chartismus si vynutil zrušení obilních cen a značné sociální reformy.

Jakobíni, politická frakce drobného měšťanstva za Velké francouzské revoluce, vyznačující se krajním radikalismem a podporující až do konce Robespiera.

Kant, Immanuel (1724—1804), přední filosof německý a světový. Zakladatel t. zv. kritické filosofie.

Komuna, v širším smyslu obec, v užším smyslu středověké městské obce, které obdržely, nebo i dobyly, výsadu spravovat se menší nebo menší měrou samy skrze volené zástupce.

Lamartine, Alphonse de (1790—1869), zakladatel francouzské básnické školy romantické.

Lammenais, Félicité de (1782—1854), francouzský filosof, hlásatel křesťanského socialismu a odluky státu od církve.

Ledru-Rollin, Alexandr August (1807—1874), francouz. advokát a politik, zastáncé všeobecného volebního práva.

Leroux, Pierre (1797—1871), francouzský socialista; zprvu stoupenec saint-simonismu, později se přimklul k levému křídlu politického hnutí dělnictva; přisuzuje se mu původství názvu „socialismus“ jako opaku „individualismu“.

Lessing, Gotthold Efraim (1729—1781), německý kritik a dramatik, přední zástupce osvícenského směru v Německu.

Ludvík, Filip (1830—1848), francouzský král dosazený na trůn po červencové revoluci r. 1830 jako „občanský král“, t. j. představitel „republikánského království“. Byl svržen únorovou revolucí r. 1848.

Marcelle, Etienne, vůdce pařížského měšťanstva ve 14. stol.

Münzer, Thomas (1490—1525), hlava náboženské komunistické obce novokřtěnců a theologický reformátor. Účastnil se jako revoluční vůdce ve velké německé selské válce, byl zajat a popraven.

Owen, Robert (1771—1858), veliký anglický utopistický socialista a sociální reformátor. Začal jako ředitel velké prádelny zlepšovat pracovní a sociální poměry dělnictva. A kritikou soudobého společenského řádu dospěl k přesvědčení, že nová — komunistická — společnost musí být založena na součinnosti drobných, hospodářsky soběstačných, dobrovolných sdružení, zabývajících se hlavně zemědělstvím, v druhé řadě průmyslem. Velký podíl má na

rozvoji anglického družstevnictví. Dělnická družstva a dělnické odborové organizace se měly spojit v jednotné gildy („cechy“), a ty převzít do svých rukou všechnu výrobu. Owen byl také vynikajícím pedagogickým reformátorem. Založil první dětské jesle.

Perier, Casimir Pierre (1777—1832), francouzský státník a velkofinančník, který se zprvu hlásil k učení Saint-Simona, ale po r. 1830 se vrhl na velkospekulaci.

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), francouzský utopistický socialista a národohospodář. Chtěl založit novou společnost na vzájemných službách dělníků a velkopodnikatelů. Byl proti dělnické politické straně a proti třídnímu boji.

Rabelais, François (1490—1553), vynikající francouzský humanista a spisovatel, satirický kritik společenských zlořádů své doby, autor románů „Pantagruel a Gargantua“.

Reformbill. Doslova znamená návrh zákona na reformu. Reformbill, o němž je řeč v této knížce, je návrh zákona r. 1832 na změnu a rozšíření volebního práva.

Ricardo, David (1772—1823), význačný představitel t. zv. anglické klasické školy národohospodářské. Vypracoval důkladnou teorii nadhodnoty a vyvodil z ní t. zv. železný zákon mzdový. Pracoval také v teorii peněz.

Rienzi, Cola di (asi 1313—1354), vůdce římského lidu proti patricijům. Roku 1347 provedl demokratický převrat a stal se hlavou (tribunem) nové obce. Byl však týž rok svržen vzpourou patricijů. Byl také r. 1350 v Praze, aby získal Karla IV. pro plán obnovit římské císařství.

Saint-Simon, Henri de (1760—1825), čelný francouzský utopistický socialista. Učil, že lidská společnost se vyvíjí stále na vyšší stupeň a že třeba usilovat o to, aby vznikla společnost, která by zlepšila sociální úděl dělnické třídy. To lze uskutečnit jen společným úsilím dělnictva a průmyslových podnikatelů, při čemž vůdčí úloha připadá podnikatelům. Filosofii té nové společnosti má být racionalizované „nové křesťanství“.

Sandová, George (vlastním jménem Aurora Dupin, baronka Dudevantová, 1804—1876), vynikající francouzská spisovatelka proslulých románů, namnoze sociálního i socialistického rázu.

Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph von (1775—1854), německý idealistický filosof, zakladatel t. zv. romantického směru ve filosofii a t. zv. „naturfilosofie“ (filosofie přírody), kterou chtěl vysvětlit základní principy přírodního dění a objasňovat organickou jednotu přírody.

Simonde de Sismondi, Jean Charles Léonard (1773—1842),

historik a národohospodář švýcarský. Svou národohospodářskou theorii založil na zvláštním pojetí hospodářských krisí.

Sue, Eugène (vl. Marie Josef; 1804—1857), francouzský romanopisec, kdysi velmi populární, hýřící velkou obrazností; v jeho románech silně proráží socialistická tendence.

Svatá alliance, spolek mezi císařem rakouským Františkem I., králem pruským Bedřichem Vilémem III. a císařem ruským Alexandrem I., uzavřený v Paříži dne 26. září 1815 na obranu proti revolučním myšlenkám francouzské revoluce. Pod její patronací byl zahájen v Evropě všeobecný kurs nejhoršího zpátečnictví.

Thiers, Adolphe (1797—1877), francouzský státník a dějepisec, zapřisáhlý nepřítel francouzského proletariátu.

Toryové a whigové — starší názvy dvou velkých stran v anglickém parlamentě, konservativců a liberálů.

Trade-union, název anglické dělnické odborové organizace.

Unorová revoluce, revoluce 24. února 1848 v Paříži; skončila svržením krále Ludvíka Filipa a prohlášením druhé republiky; zároveň byla popudem k řadě revolucí v jiných evropských zemích, také v Čechách.

Utopie znamená v širším smyslu něco neuskutečnitelného. V užším smyslu pak ideální společenské zřízení (ideální stát) nebo popis takové společnosti. Název utopie pochází z itulu spisu Tomáše Mora „O nejlepší ústavě státu a nového ostrova Utopie“ (1516).

OBSAH

Červencová revoluce a »Reform Bill«	5
Západoevropský socialismus	9
1. Velcí utopisté a jejich školy	9
2. Maloměšťáctí socialisté	17
Třídní boje západoevropského socialismu	22
1. Anglické tovární zákony a trade-unie. Chartismus	22
2. Revoluční rozběhy francouzské dělnické třídy	28
Poznámky	41

FRANZ MEHRING

Z POČÁTKŮ SOCIALISMU

Přeložil Jan Devátý. Vydalo roku 1948 Dělnické nakladatelství v Praze II., Hybernská 7, jako 11. svazek Knižnice pracujícího člověka, s obálkou L. Sváška. I. vydání v nákladu 2200 výtisků vytiskla tiskárna Cíl, Praha VII. Cena 18 Kčs.